

לעומת זאת סתימת פתח הלב, מתבטאת בתשוקה ולהיטות לדברים גשמיים, אשר מקורה מפאת שפלות ויאוש וחוסר אמונה שיכול להגיע למעלות גבוהות ורמות, שהרי אם מאמין בעצמו שנשקפת לו תקוה להיות מבני עליה, אי אפשר שיחליף מעלות נעימות עריבות יותר ממלאכי השרת ולנצח נצחים, בתאוות נמכזות ונמסות.

כנגד שתי 'דלתות' אלו אמר הכתוב (משלי ח): אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום, לשמר מזוזת פתחי, ואמרו במדרש (רבה, תבוא) הוי מתכוין להכנס דלת לפנים מדלת... מה המזוזת אינה זוה מן הפתח, כך לא תהא זו מבתי כנסיות ובתי מדרשות; –

'בתי כנסיות' היינו עבודת התפילה, עבודה שבלב, שהיא להפך מן התשוקה השפלה – לשפוך נפשו לה' בהשתוקקות והתלהבות כרשפי אש העולה למעלה, להיות לבו מוגבה בדרכי ה'. ובתי מדרשות' – התורה; לעומת סתימת המוח בגסות הרוח לחשוב שמה ששכלו מחייב הוא הנכון, לקנן תורה צריכים את התכונה ההפוכה – לבטל ולהשפיל עצמו כדי להבין ולהשכיל סודותיה. וכענין שאמרו 'כוף אזנך לשמוע' – רק על ידי כפיפות קומה והכנעה, יפתח לו הפתח לשמוע ולהבין את דברי התורה (עפ"י שם משמואל תבוא).

(ע"ב) 'איך אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו' – ודאי אינה מתה אם אינה בת מות מצד עצמה, מצד חטאיה, אולם כיון שמשפטי ה' אמת צדקו יחדו, הרי לא יתכן שיגיע צער לבעלה ולשאר משפחתה אם לא שגם להם מגיע עונש על עבירות שבידם. ומה חטא חטא הבעל שאשתו מתה עליו? – על זה אמרו רז"ל מפני שמבקשים ממנו ממון ואין לו; –

ומה חטאו במה שאין לו במה לפרוע? – אלא, אילו היה מרגיש באמת את חיובו לזולת, ודאי היה לו ממון כדי לפרוע חובותיו, שגדול כחה של הרגשת הכרת טובה והשבת גמול, שהיא נותנת לו אומץ ותעצומות ללא גבול, ואין לך דבר העומד בפני מי שמרגיש את חובותיו לאחר. ואם אין לו לפרוע הרי זה סימן על פגם במידת הכרת הטוב לזולת.

והרי אין לך גדול יותר מחיובו של אדם שהוא חייב לאשתו, שהרי אין 'מלוה' ומטיב גדול לאדם יותר מאשתו. ואם לאנשים אחרים אינו מרגיש הכרת הטוב די הצורך, גם לאשתו אינו מכיר טובה. וכיון שכן נוטלים אותה הימנו (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ – לב תשל"ב א תשל"ג).

דף ל

'אמר אביי: בהא ודאי מודה רבי מאיר. רבא אמר: עדיין היא מחלוקת. אמר ליה רבא לאביי: לדידך דאמרת בהא ודאי מודה רבי מאיר, הרי שחיטה דלכי לחצות דמי ופליגי? אמר ליה: מי סברת אינה לשחיטה אלא לבסוף...'. – רבא ודאי סובר כר' יוחנן דלעיל, שמשנתנו מדברת גם בעבודה אחת, ומחלוקת ר' יהודה וחכמים בשאלה אם תפוס לשון ראשון אם לאו, וכמחלוקת ר' מאיר ור' יוסי בתמורה. ואביי משמע שסובר כאילפא שרק בשתי עבודות חולקים חכמים ור' יהודה, וכן בעבודה אחת שהיא כעין שתי עבודות, כשני סימנים שבשחיטה או פסיעות שבהולכה (עפ"י חזון איש זבחים ז, ט. ותמה על סוף דברי התוס' ד"ה מחלוקת).

רבי מאיר בשיטת רבי יהודה אמר דאמר תפוס לשון ראשון – צריך באור מה ענין 'תפוס לשון ראשון' למתניתין, הלא אין שני הדברים שאמר סותרים זה לזה מצד הדין עד שאתה צריך לתפוס אחד מהם, ואינו דומה לתמורה שאי אפשר לה להיות כולה גם עולה וגם שלמים [הגם שיכולים להתקיים יחדיו במציאות, חציה עולה וחציה שלמים, אבל שני הדברים שאמר מהוים בעצם סתירה זל"ז, שאם היא עולה אינה שלמים ואם שלמים אינה עולה. לא כן בנידון דידן, פסול 'חוץ לזמנו' ופסול 'חוץ למקומו' יכולים להתקיים יחדיו].

ולכאורה מוכח שגם כאן הדברים סותרים, כי שם 'פיגול' אינו קיים אלא בהרצאה, כמו שלמדו לעיל כהרצאה כשר כך הרצאת פסול, הלכך כל שחשב מחשבת 'חוץ למקומו' סתר והפקיע בזה את 'הרצאת הפיגול'. נמצא הפיגול והפסול הם דברים הסותרים בעצם מהותם (ע"ע בסמוך).

(ע"ב) 'אמר ליה אביי: והא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן... דאמר רבי יצחק בר יוסף...' – קושית אביי להוכיח מרבי יוחנן שמחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי היא רק ב'תמורת עולה תמורת שלמים' שיש לפרש דבריו בנמלך, ולא ב'תמורת עולה ושלמים' ובלחצות'. ולפי זה מוכיח אביי אחד משני דברים; או שר' מאיר שם אינו סובר כר' יהודה דמתניתין. או שנצטרך להעמיד משנתנו בשני סימנים [כמו שהעמיד אביי], ואם כן שיטת ר' יהודה אפשרית גם לר' יוסי, שהרי שני הדיבורים אינם סותרים זה לזה כלל, כי כל סימן נשחט בכוונה אחרת (שפת אמת, בבאור דברי רש"י. וע"ע בפנים מאירות).

'מדהוה ליה למימר תמורת עולה ושלמים ואמר תמורת עולה תמורת שלמים, שמע מינה מיהדר קא הדר ביה' – מכאן הוכיח בספר משנה למלך (מעשה הקרבנות טו,א) שחזרה בתוך כדי דיבור אינה מועילה בהקדש, שהרי אמרו בדעת ר' מאיר שכשאמר 'תמורת עולה תמורת שלמים' חלה העולה מפני שרצה לחזור בו כשאמר שלמים, ואין חזרתו חזרה. וגם ר' יוסי שחולק, זה רק משום שכוונתו על שניהם.

ואולם יש שדחו שזה אמור רק לפירוש ר' יצחק בר יוסף וכשיטת אביי, אבל הלא רבא אינו מפרש מחלוקתם בכך, כי לדעתו אפילו ב'לחצות' חולקים ר' מאיר ור' יוסי, ושם ודאי אין חזרה. ומחלוקתם אם לתפוס לשון ראשון אם לאו. ואם כן לשיטתו אפשר שמועילה חזרה בהקדש (ע"י דוד; עמודי אור קיו, ג-טז). ע"ע קצות החשן רנה סק"ב; העמק שאילה קלה; ישועות ישראל מב סק"ה, ובמובא ביוסף דעת ב"ב קכט בסיכומים.

'דבעא מיניה לוי מרבי, חישב לאכול כזית למחר בחוץ מהו... אמר לפניו רבי שמעון ברבי, לא משנתנו היא...' – לכאורה נראה מדברי לוי ורבי שמפרשים את משנתנו בעבודה אחת, ועל כן יש מקום לדון על 'כזית למחר בחוץ' – האם אומרים בזה תפוס לשון ראשון או שמא מחשבה אחת מעורבת היא, אבל לאילפא ולאביי דלעיל הלא מודה ר' יהודה בעבודה אחת (כן העירו בשפ"א ובחזו"א). וצריך לומר שאביי אכן חולק, כי מחלוקת תנאים היא, שהרי ר' שמעון ברבי שנה משנתנו כאביי (חזון איש ז,יא. וצידד שם דרך נוספת לפרש ספקו של לוי גם אליבא דאביי).

ולדעת רבא שלרבי מאיר אומרים תפוס לשון ראשון ב'תמורת עולה ושלמים', וכן גם שיטת ר' יהודה דמתניתין – אין זה דומה ל'כזית למחר בחוץ', כיון שבתמורה ישנה סתירה בתוכנן של המחשבות, ועל כן סובר ר' מאיר לתפוס הראשון, אבל כאן שני הדברים אינם סותרים אהדדי אלא מוסיפים, שהרי יכול באמת לאכול למחר בחוץ, הלכך נסתפק לוי שאפשר לשחיתה שתתפוס את שתי המחשבות ואין אומרים כאן תפוס לשון ראשון (שיטה מקובצת אות ה. וע' בקרן אורה חילוק נוסף).

‘אם כן מרתח רתח, השתא כזית וכזית כללא, כזית למחר בחוץ מיבעיא?!’ – ואם תאמר, כמו כן אילו היה שואל **‘כזית וכזית’** היה יכול לשמוע מכלל תשובתו שאם **ב’כזית למחר בחוץ’** נחשב פרטא, היה לו לרתח, השתא בכזית למחר בחוץ – פרטא, **ב’כזית וכזית’** מיבעיא?! (ע’ בתוס’ חולין נב. ד”ה סברי). אכן רש”י דייק לכתוב שהריתחא היתה משום שהיה לו לדקדק מכך ששנה לו **‘כזית כזית’** – הא **‘כזית וכזית’** כללא, וכל שכן **ב’כזית למחר בחוץ’**. מה שאין כן בצד ההפוך, הלימוד שלימדו אינו מסייע לריתחא אלא סותרו, וא”כ לא היה אז מקום לריתחא (ברכת הובה; צאן קדשים).

דף לא

‘זיקק כישן’ – נקט לשון הכתוב בתהלים עה, סה. [ולכך שינה מן הביטוי הרווח **‘חוזר וניעור’** – כדי שלא נטעה להשוות גידון זה עם השאלה הכללית של **‘מצא מין את מינו וניעור’** – עתוס’] [ריעב”ץ. ומצינו עוד כיו”ב, ביטויים שונים בלשון חכמים הלקוחים מהמקרא].

‘אמר רבא: מנא אמינא לה... הא חזר ועירבן – ראשון הוי’ – תמהו התוס’ מה ענין זה לגידון דידן, הלא כשאמר חצי זית חוץ לזמנו וחצי זית חוץ למקומו, כבר נפסל הקרבן ושוב אינו חוזר ונעשה פיגול. ואילו לענין טומאה הרי לא בטל כח טומאתו אלא שחסר לו כח לטמא, ועתה שנצטרף עמו חצי ביצה שהוא ראשון, מדוע לא ייעשה ראשון.

ויש ליישב לפי המבואר להלן (לז): שפסול הבא על ידי מחשבת פיגול, אי אפשר לו לגרום שלא יחול הפיגול אחר כך. ואף כאן יש לנקוט כלל זה, ואם כן עלינו להניח שהפסול הבא על ידי מחשבת חצי-זית-חוץ-לזמנו, אינו יכול למנוע חלות דין פיגול, אלא רק אין בו כח לפגל משום שלא היה בתחילה שיעור שלם, הלכך כשיצטרף עמו חצי-זית נוסף בחוץ-לזמנו – יחול הפיגול, ממש כדין צירוף אוכלין לטמא (חדושי הגר”ר בעניני ח”ב סז, לג).

בדרך דומה יש בקהלות יעקב (כג) שמחשבת חצי זית חוץ למקומו אין בכחה למנוע את חלות הפיגול כלל, רק משום שמפסקת במחשבות חוץ לזמנו ומונעת את צירופם, הלכך הגידון הוא האם לאחר שחשב על עוד חצי זית חוץ לזמנו, חוזרים ומצטרפים שני החצאים. וע”ע בחזון איש ז, יג.

‘האוכל שנטמא באב הטומאה ושנטמא בולד הטומאה מצטרפין זה עם זה לטמא בקל שבשניהם’ – נחלקו רש”י ותוס’ (כאן ובכמה מקומות) האם אוכל פחות מכביצה מקבל טומאה [מן התורה] אם לאו; שיטת רש”י שמקבל טומאה, הלכך אתה מוצא בפשיטות שני אוכלין טמאים שאין בכל אחד כביצה וצריכים להצטרף לכביצה כדי לטמא אחרים.

[ופשטות הדברים מורה ששיטת רש”י שאוכל פחות מכביצה טמא מדאוריתא, כמו שהביא מברייתא דתורת הכהנים. וכ”כ בפסחים לג: ובסוטה ל: ועוד. וכ”כ הרישב”א (ברכות מט:): בשמו. וי”א שרש”י חזר בו בחולין פב. (עתוס’ שבת צא. ורש”י ותוס’ ב”ק עז: וע”ע לשון רש”י להלן קה: ד”ה צריכה. וכן ע’ ברש”י חולין לד, ובגרסת הרמב”ן שם ברש”י. וכן בחדושי הר”ן שם. וגם ברש”י חולין קיח: ד”ה אין יד מ’ שפחות מכביצה אינו מקבל טומאה. וכן ציין שם הרש”ש לרש”י בדף קיט (ד”ה גורר) ובדף קכח: (ד”ה החותך וע”ש גם ברמב”ן ובמהרש”א) וע’ גם ברש”י בכורות י. ד”ה בכפרים, וברש”ש. וע’ הגהות ר”א לנדא יומא עט.). וכן היא שיטת הרמב”ם (טומאת אוכלין ד, א; פיה”מ ספ”ג דפסחים. וע”ע הל’ טומאת מת טו, ג). וכ”ה במאירי (ברכות מט:). וכן היא שיטת רשב”ם (פסחים קכא. ב”ב פ. וצ”ע בתוס’ ר”י החסיד בברכות מט: בשמו).